

GÖR EMU NÅGON SKILLNAD FÖR LÖNER OCH ARBETSLÖSHET?

Lars Calmfors

Institutet för internationell ekonomi
Stockholms universitet

Ola-Virinföreläsning
Industriförbundet
Oktober 1999

Jag är tacksam för synpunkter från Hans Calmfors, John Hassler, David Westin och Per Magnus Wijkman.

En av kärnfrågorna i EMU-diskussionen är hur lönebildning och arbetslöshet kommer att påverkas. Grovt sett finns det två huvuduppfattningar. Enligt den optimistiska EMU-synen är lönebildningens grundproblem avsaknaden av en tillräckligt fast ram: ett EMU-medlemskap skulle därför genom att disciplinera lönebildningen kunna skapa förutsättningar för en bättre fungerande arbetsmarknad. Enligt en mer pessimistisk syn riskerar i stället en dåligt fungerande lönebildning att kollidera med EMU och leda till negativa konsekvenser för sysselsättningen.

Nationalekonomer brukar omväxlande kritiseras för att vara *ensidiga* eller också *tvåarmade*, dvs att det blir för mycket av å ena sidan och å andra sidan. Det är kanske bäst att göra klart från början att jag idag tänkte uppträda som tvåarmad ekonom. Mitt syfte är att försöka ge en översikt över olika hypoteser om EMU och arbetsmarknaden. Mycket av det jag kommer att säga har sagts förut – en del av andra, en del av mig själv – men jag ser som min uppgift att försöka strukturera olika argument och göra en grov bedömning av vilka slutsatser man kan dra.

Jag ska börja med ett par viktiga distinktioner. Den första gäller vilka arbetsmarknadsproblem man diskuterar. Här är det viktigt att skilja mellan:

- Hur man tror att EMU påverkar de reala lönekostnaderna (eller om man så vill löneandelen av nationalinkomsten) och därmed också arbetslösheten *i genomsnitt över konjunkturcykeln*, det som vi ekonomer brukar kalla för *jämviktsarbetslösheten* eller den *strukturella* arbetslösheten; och
- Hur man tror att EMU påverkar lönernas och lönekostnaderna flexibilitet och därmed ekonomins *känslighet* för makroekonomiska störningar.

De här två frågorna blandas i regel ihop, men de bör hållas åtskilda. De teoritraditioner som man kan bygga på vid en analys är också helt olika.

Den andra distinktionen gäller vilka aktörer som kan väntas påverkas av ett EMU-medlemskap. Här kan man tänka sig både att

- de direkta incitamenten för *arbetsmarknadens parter* i lönebildningen givet existerande institutionell ram påverkas; och
- att lönebildningen påverkas indirekt via de *politiska incitamenten* att förändra den lagstiftade institutionella ramen.

De här distinktionerna ger mig en disposition. Jag ska i tur och ordning diskutera EMUs effekter på:

- (1) jämviktsarbetslösheten via de direkta incitamenten i lönebildningen;
- (2) jämviktsarbetslösheten via de politiska incitamenten för arbetsmarknadsreformer;
- (3) ekonomins känslighet för chocker via de direkta incitamenten i lönebildningen; och
- (4) ekonomins känslighet för chocker via incitamenten att föra olika typer av ekonomisk politik

1. Lönebildningen och jämviktsarbetslösheten

Det finns åtminstone två sätt som man kan tänka sig att ett EMU-medlemskap påverkar de direkta incitamenten i lönebildningen på. Enligt ett vanligt resonemang ökar en gemensam valuta *genomskinligheten* på olika marknader och bidrar därför till ett ökat konkurrenstryck som bör verka tillbakahållande på lönebildningen och därmed främja sysselsättningen.¹

Man kan tillämpa resonemanget för både varu- och kapitalmarknaderna. Om det blir lättare för köpare att jämföra produktpriser, blir efterfrågan på olika varor mer priskänslig (elastisk). Detta innebär att också arbetskraftsefterfrågan kommer att reagera mer på löneförändringar, eftersom dessa ju i sin tur påverkar priserna. Det är ett vedertaget resultat i teorin för fackföreningar och löneförhandlingar att en sådan högre efterfrågeelasticitet innebär en lägre reallönenivå och därmed en högre sysselsättning (på samma sätt som en högre efterfrågeelasticitet för ett företag i monopolistisk konkurrens innebär att det kommer att välja ett lägre pris och en högre produktionsvolym).² På kapitalmarknaden kan större möjligheter att göra lönsamhetsjämförelser leda till att

---

¹ Se t ex Bean (1998) eller *Utanförskapets konsekvenser* (1998).

² En standardreferens är Layard, Nickell & Jackman (1991).

investeringarna och förläggningen av internationella koncerners produktion i olika länder blir mer känsliga för avkastningsskillnader. Också detta gör arbetskraftsefterfrågan mer elastisk.

Det är rimligt att tro att en fortgående internationell integration ökar konkurrenstrycket. Det svåra är att bedöma i vilken mån denna process förstärks av en gemensam valuta. Här finns i stort sett inget forskningsunderlag. Min gissning är att EMU är av sekundär betydelse i jämförelse med andra faktorer som inte har något med EMU att göra som färre handelshinder, fri rörlighet för kapital, en mer effektiv konkurrenspolitik, EUs inre marknad, internethandel osv. Med detta vill jag inte ha sagt att den ökade genomskinlighet som en gemensam valuta bidrar till behöver var oviktig. Problemet är snarare en genuin brist på kunskap.

Men det har också framförts ett helt annat resonemang i den internationella diskussionen som går ut på att ett EMU-medlemskap tvärtom kan skapa en tendens till en högre reallönenivå och därmed lägre sysselsättning. Detta resonemang tar fasta på lönebildningen som ett *spel* mellan arbetsmarknadens parter och centralbanken.³

Utgångspunkten är att det finns en viss grad av samordning i avtalsförhandlingarna också när dessa bedrivs på branschnivå som i Sverige eller Tyskland. När parterna förhandlar om hur mycket lönerna ska höjas, så beaktas de negativa konsekvenser som kan uppkomma för sysselsättning och vinster. Om man då – som i Sverige – har en centralbank med ett inflationsmål, så kan parterna räkna med att löneökningar som hotar detta kommer att utlösa räntehöjningar. Inom EMU händer inte detta, därför att det enskilda landet är så litet att ECB inte kommer att reagera på höga löneökningar där. De negativa konsekvenserna av lönehöjningar i ett enskilt land bör därför framstå som betydligt större för arbetsmarknadens parter utanför än inom EMU. Slutsatsen blir följaktligen den omvända mot den vanliga i debatten: incitamenten för återhållsamhet i lönebildningen riskerar att försvagas och inte att förstärkas vid ett EMU-medlemskap.

---

³ Se Dornbusch, Favero & Giavazzi (1998), Soskice & Iversen (1998) respektive Holden (1999).

Det är viktigt att göra förutsättningarna för resonemanget klara för sig. En första förutsättning är att centralbanken utanför EMU verkligen försvarar sitt inflationsmål även vid höga löneökningar trots att konsekvensen blir ytterligare arbetslöshet. En andra förutsättning är att man låter valutan flyta fritt. Resonemanget gäller inte om som i Danmarks fall alternativet till deltagande i EMU är deltagande i ERM, eftersom centralbanken förlorar räntevapnet som en broms för höga löneökningar när man ska försöka upprätthålla en centrankurs. En tredje förutsättning är att lönebildningen vid ett EMU-medlemskap inte samordnas mellan länderna, t ex genom att Tyskland kommer att verka som ett slags löneledare som andra följer, och man därför får ett spel som liknar det tidigare i Tyskland men med skillnaden att ECB ersätter Bundesbank. Resonemanget håller inte heller om man skulle få en långtgående decentralisering av lönebildningen på nationell nivå, eftersom varje avtalslutande part då blir för liten för att den ska kunna utlösa några reaktioner från den nationella centralbanken.

Det är svårt att dra några entydiga slutsatser av de resonemang jag fört. Men det tycks finnas en viss risk för att de direkta incitamenten för återhållsamhet i lönebildningen faktiskt kan försvagas vid ett EMU-medlemskap.

2. Jämviktsarbetslösheten och arbetsmarknadsreformer

Låt mig gå över till min nästa fråga: hur kan EMU påverka politikernas incitament att genomföra arbetsmarknadsreformer som minskar trycket på löneökningar och därmed främjar en hög sysselsättning? Jag tänker då på reformer av typen:

- mindre generös arbetslöshetsförsäkring;
- mer av differentierade egenavgifter i arbetslöshetsförsäkringen;
- en liberaliserad arbetsrätt;
- förändrade spelregler för avtalsförhandlingarna som stärker arbetsgivarsidans motståndskraft mot höga lönekrav;
- förändringar i de system som främjar fackligt medlemskap;
- en minskad roll för kollektivavtalen;
- en effektivare arbetsmarknadspolitik;
- skattesänkningar

Det vanligaste argumentet här är förmodligen att ett EMU-medlemskap kan väntas stärka incitamenten för arbetsmarknadsreformer i det enskilda landet. Detta har ibland kallats för *TINA-argumentet* (There Is No Alternative) och syftar på Margaret Thatchers ekonomisk-politiska strategi i Storbritannien på 80-talet, när hon motiverade de genomgripande arbetsmarknadsreformerna med att det inte fanns något alternativt sätt att hålla nere arbetslösheten i ett läge när penningpolitiken var inriktad på inflationsbekämpning.⁴ I EMU-tappning är argumentet att arbetsmarknadsreformer inte kommer att bli politiskt acceptabla förrän det är uppenbart för alla att möjligheten att depreciera den egna valutan inte längre existerar. Resonemanget utgår då från att beslut om arbetsmarknadsinstitutioner även fortsättningsvis kommer att fattas på nationell nivå och inte på EU-nivå, vilket jag tror är ett rimligt antagande (se också avsnitt 2.4).

Det finns två problem med det här argumentet. Det ena har att göra med *pengars neutralitet*. Enligt vedertagen teori påverkas inte jämviktsarbetslösheten av penningpolitiken: en expansiv penningpolitik kan bara tillfälligt sänka arbetslösheten under jämviktsnivån. Om penningpolitiken inte är en effektiv metod att varaktigt sänka arbetslösheten, så kan man ställa sig frågan varför en förlust av penningpolitisk autonomi överhuvud taget skulle påverka incitamenten för arbetsmarknadsreformer, som enligt vedertagen teori just är en effektiv metod att påverka jämviktsarbetslösheten. För att resonemanget ska hålla krävs att man tror att den ekonomiska politiken grundas på systematiska missuppfattningar om hur ekonomin fungerar. Det finns förvisso många sådana missförstånd, men jag skulle nog vilja hävda att det har kommit att bli alltmer accepterat – även inom t ex svensk socialdemokrati och fackföreningsrörelse – att det inte går att skapa varaktigt lägre arbetslöshet genom inflation.

Det går också att vända på TINA-resonemanget. Om man ser en potentiell risk att centralbanken i ett land utanför EMU i något läge kan frestas att skapa inflation för att i varje fall tillfälligt få ner arbetslösheten, så kan arbetsmarknadsreformer som sänker jämviktsarbetslösheten minska denna frestelse. Förutseende politiker, som vill undvika en

sådan situation, kan därför utanför EMU ha en anledning att reformera arbetsmarknaden för att minska denna potentiella inflationsrisk. Vid ett EMU-medlemskap finns inte längre detta incitament för arbetsmarknadsreformer på nationell nivå, eftersom penningpolitiken då utformas av ECB och arbetsmarknadsförhållandena i ett enskilt land endast marginellt kan väntas påverka ECBs politik. Det här resonemanget bygger då på att man inte är övertygad om att den ändrade penningpolitiska regimen med självständiga centralbanker i t ex Sverige och Storbritannien utgör en garanti för en låginflationspolitik i alla lägen.⁵

Skärskådar man TINA-argumentet blir slutsatsen hur som helst att det är tveksamt. Men det finns också flera andra argument.

2.1 Kapplöpning mot botten

Ett vanligt argument utgör den politiskt-ekonomiska motsvarigheten till argumentet att en ökad integration skapar incitament för löneförhandlarna att sätta lägre löner. Om en gemensam valuta innebär att arbetskraftsefterfrågan blir mer känslig för löneförändringar i förhållande till utlandet – såväl för att produktefterfrågan blir mer priskänslig som att investeringar blir mer känsliga för avkastningsskillnader – bör det påverka också de politiska incitamenten för att upprätthålla olika arbetsmarknadsinstitutioner. Institutioner som leder till en hög lönenivå kommer att kosta mer i termer av förlorad sysselsättning. Följaktligen kan EMU komma att skapa ett större tryck på arbetsmarknadsreformer.

De som tycker illa om arbetsmarknadsreformer i syfte att göra arbetsmarknaden mer flexibel brukar tala om riskerna för en “kapplöpning mot botten” i fråga om välfärdssystemen eller “social dumping”. Men det vanligaste betraktelsesättet bland ekonomer är antagligen att institutionerna på arbetsmarknaden speglar ofullkomligheter i den politiska processen och att integration därför genom “institutionell konkurrens” kan öka förutsättningarna för välfärdshöjande reformer. Svagheten i resonemanget är emellertid densamma som för argumentet om att EMU bör verka direkt återhållande på

---

⁴ Se Bean (1998) och Calmfors (1998a).

⁵ Argumentet har utvecklats mer utförligt av Sibert & Sutherland (1998) och Calmfors (1998b).

lönerna, nämligen att det är oklart hur stor skillnad en gemensam valuta gör för den integration som ändå fortgår.

2.2 Försiktighetsmotiv för arbetsmarknadsreformer

EMU-utredningen argumenterade emot ett svenskt EMU-deltagande i ett läge med hög arbetslöshet.⁶ Argumentet var att ett EMU-medlemskap kan innebära en risk för större svängningar i produktion och sysselsättning, när makroekonomiska störningar som avviker från dem i andra EU-länder (s k *asymmetriska störningar*) inte längre kan motverkas genom penningpolitiken, och att dessa svängningar bör betraktas som allvarigare om man redan i utgångsläget har hög arbetslöshet. Då ökar nämligen risken för att arbetslösheten – om man har otur – ska komma upp på socialt helt oacceptabla nivåer.

Den logiska förlängningen av detta argument är att ett EMU-medlemskap borde skapa incitament för mer av arbetsmarknadsreformer i syfte att sänka jämviktsarbetslösheten. Resonemanget påminner om det s k *försiktighetsmotivet* för sparande.⁷ Enligt detta leder ökad osäkerhet om framtida inkomster och konsumtion till att hushållen av försiktighetsskäl sparar mer (för att vara säkra på att man i framtiden kan undvika riktigt låga konsumtionsnivåer även om inkomsterna blir mycket låga). På motsvarande sätt kan det finnas ett försiktighetsmotiv för arbetsmarknadsreformer. Om man befarar större svängningar i produktion och sysselsättning vid ett EMU-medlemskap, finns det större anledning att vidta arbetsmarknadsreformer som minskar jämviktsarbetslösheten eftersom det minskar sannolikheten för riktigt dåliga utfall i framtiden.

2.3 Större behov av trygghetssystem i EMU?

Jag har gett två logiskt konsistenta argument för att ett EMU-medlemskap kan skapa starkare politiska incitament för arbetsmarknadsreformer. Men det går att hitta goda argument också för motsatsen.

---

⁶ *Sverige och EMU* (1996).

⁷ Se Calmfors (1998b,c).

Ett sådant resonemang vänder på försiktighetsargumentet.⁸ Precis som i fråga om detta utgår man från att ett EMU-medlemskap innebär större svängningar i produktion och sysselsättning. Men detta kan också leda till en större efterfrågan på trygghetssystem som skyddar individerna mot konsekvenserna. En möjlighet är en mer generös arbetslöshetsförsäkring, en annan ett starkare anställningsskydd.

2.4 Samspelet mellan arbetsmarknadsreformer och efterfrågepolitiken

Ett ytterligare argument gäller samspelet mellan arbetsmarknadsreformer och efterfrågepolitik.⁹ Det finns anledning tro att det tar lång tid för arbetsmarknadsreformer att påverka sysselsättningen om de genomförs i en situation med låg aggregerad efterfrågan. Ett exempel på detta är att det tog tio-femton år för Thatchers radikala 80-talsreformer i Storbritannien att på ett mer avgörande sätt påverka arbetslösheten. Också i Nederländerna tog det upp till ett decennium innan reformerna på 80-talet fick ett verkligt betydande genomslag.

En orsak till att arbetsmarknadsreformers effekter kan vara beroende av efterfrågeläget är att de till stor del verkar genom att pressa ner reallönenivån. I ett läge med svag efterfrågan och mycket låga prisstegringar kan en sådan reallöneanpassning ta lång tid att åstadkomma. Löntagarna kan i och för sig vara beredda att acceptera lägre reallöner (eller en minskad löneandel), men de kan – som jag strax ska utveckla ytterligare – vara ovilliga att göra detta genom *nominallönesänkningar* eller ens genom mycket låga nominallöneökningar. En reallöneanpassning kan därför påskyndas om penningpolitiken ser till att inflationen inte pressas ner alltför nära noll eller att det rentav uppstår deflation.

I ett land utanför EMU, där centralbanken har ett inflationsmål, kommer eventuella arbetsmarknadsreformer och efterfrågepolitiken att på ett naturligt sätt samordnas. Om reformer genomförs, så uppkommer en tendens till lägre både löne- och prisökningar. Om inflationen sjunker under inflationsmålet, är det centralbankens uppgift att stimulera efterfrågan genom räntesänkningar. Härigenom underlättas en reallöneanpassning,

---

⁸ Se Bean (1998).

eftersom kravet på mycket låga nominallöneökningar – eller på sänkningar av nominallönerna – blir mindre. I EMU kommer penningpolitiken inte att på detta sätt svara på arbetsmarknadsreformer i ett enskilt land, eftersom ECB utformar penningpolitiken utifrån situationen i hela den monetära unionen. Om nominallönerna är stela, kommer därför en reallöneanpassning att ta mycket längre tid.

Det verkar troligt att politikernas vilja att genomföra arbetsmarknadsreformer påverkas av hur fort de kan väntas leda till resultat. I så fall blir slutsatsen att ett EMU-medlemskap kan försvaga incitamenten att sänka jämviktsarbetslösheten. Om detta ska undvikas, krävs det att finanspolitiken fullt ut kan kompensera för avsaknaden av en egen penningpolitik i EMU, vilket jag mot bakgrund av tidigare finanspolitiska erfarenheter tror är orealistiskt.

En förutsättning för mitt resonemang är att arbetsmarknadsreformer genomförs okoordinerat i de olika länderna. Resonemanget gäller inte längre om arbetsmarknadsreformer skulle samordnas mellan deltagarländerna i EMU, eftersom ECB då kan förväntas reagera på dem. Det är sant att Amsterdamfördraget inneburit vissa steg mot mer av samordning av sysselsättningspolitiken, men det är ändå svårt att tro att de enskilda länderna skulle vara beredda att släppa ifrån sig det nationella självbestämmandet i så politiskt centrala och kontroversiella frågor som förändringar av de grundläggande arbetsmarknadsinstitutionerna. Jag betraktar en sådan utveckling som osannolik, i varje fall under överskådlig tid.

2.5 Svårt dra slutsatser

Det är svårt att värdera den relativa betydelsen av de olika argumenten. Min bedömning är att det ligger mest i försiktighetsargumentet och argumentet om samordning mellan arbetsmarknadsreformer och penningpolitik. Men eftersom de två argumenten drar åt olika håll, är det svårt att ha någon bestämd uppfattning om i vilken riktning EMU kommer att påverka incitamenten för arbetsmarknadsreformer i syfte att minska

---

⁹ Argumentet finns med i EMU-utredningen (*Sverige och EMU*, 1996). Bean (1998) redovisar simuleringsberäkningar som stöder resonemanget.

jämviktsarbetslösheten. Så mycket kan ändå sägas som att det inte finns någon stark presumtion för att EMU skulle bidra till lägre jämviktsarbetslöshet – vilket ibland nästan fått karaktären av ”conventional wisdom”. Den rimligaste slutsatsen är att vi knappast har någon anledning att tro vare sig det ena eller det andra och därför inte bör använda effekter på arbetslöshetsnivån som argument vare sig för eller emot ett EMU-medlemskap.

3. Lönebildningen och konjunkturvariationerna

Jag ska nu gå över till frågan om hur EMU kan väntas påverka *konjunkturfluktuationerna*, alltså sysselsättningens variationer runt den jämviktsnivå som etableras. Många har pekat på risken att den gemensamma penningpolitiken inom EMU i vissa lägen kan passa enskilda länder mycket dåligt. Det kan bero på asymmetriska chocker eller på att en given ränteförändring kan påverka olika länder på olika sätt. Följden kan bli att ett EMU-medlemskap innebär en tendens till större konjunkturvariationer. Om detta ska kunna undvikas, ställs det därför förmodligen större krav på *flexibilitet i lönekostnaderna*. Om t ex en konjunkturedgång i ett enskilt land inte längre kan dämpas genom en tillfällig räntesänkning, och därmed en tillfällig depreciering av valutan, måste i stället en real depreciering åstadkommas genom att lönekostnaderna sänks i förhållande till andra länder. Jag ska diskutera möjligheterna till detta.

3.1 Lönernas flexibilitet

Precis som tidigare ska jag skilja mellan vad arbetsmarknadens parter själva kan göra och vad staten kan göra. Jag börjar med att diskutera möjliga effekter på parterna själva. Hur troligt är det att lönebildningen blir mer flexibel i EMU och att det dämpar en eventuell tendens till kraftigare konjunktursvängningar när man inte längre kan föra en egen penningpolitik?

Man kan diskutera lönernas flexibilitet från två olika utgångspunkter. Den första är att trögrörliga löner främst beror på *långa avtalsperioder*. Längden på avtalsperioderna kan ses som en avvägning mellan att å ena sidan hålla nere kostnaderna för löneförhandlingar (inklusive risken för konflikter) och att å andra sidan inte låsa lönerna för så långa

perioder att lönebildningen inte kan reagera på oväntade störningar. Om EMU skulle innebära en tendens till större konjunkturvariationer, är det därför rimligt att tro att den här avvägningen förändras och att kortare avtalsperioder blir mer attraktiva. Gjorda uppskattningar talar emellertid för att större efterfrågevariationer bara till en mindre del kommer att motverkas av ökad löneflexibilitet till följd av kortare avtalsperioder.¹⁰ Man bör också komma ihåg att en lägre och mer stabil inflation än tidigare i sig innebär en motverkande tendens i riktning mot längre avtalsperioder, eftersom behovet att ofta revidera nominallönerna blir mindre och reallönekonsekvenserna av en given nominallönestegring blir lättare att förutsäga.¹¹

Enligt ett annat synsätt beror trögrörliga löner i en lågkonjunktur på att det överhuvud taget är svårt att sänka nominella löner. Man kan se det som en *social norm* att man inte sänker löner och kanske också att alla ska ha åtminstone vissa nominella löneökningar. Vi har svårt att med hjälp av ekonomisk teori ge rationella förklaringar till detta, men icke desto mindre är det välbelagt från många enkätstudier av attityder till löneflexibilitet – inte minst från USA - att lönesänkningar inte uppfattas som acceptabla.¹² Man kan visserligen tänka sig att ett EMU-inträde skulle kunna förändra en sådan social norm, men den kunskap vi har tyder på att det kan krävas mycket extrema situationer – som att ett företags överlevnad ska stå på spel – för att de anställda ska acceptera lönesänkningar. Det är därför en fullt rimlig hypotes att ett EMU-medlemskap inte utgör en tillräckligt stor regimförändring för att ändra attityderna. Denna hypotes får visst stöd av aktuell svensk forskning. Jonas Agell och Per Lundborg gjorde 1991 en enkätstudie bland svenska personalchefer av deras bedömningar av möjligheterna till nominella lönesänkningar.¹³ 1998 gjorde de om samma studie.¹⁴ De väntade sig att den senare enkäten skulle visa på en mer positiv bedömning av möjligheterna till lönesänkningar, eftersom det skett en dramatisk ökning av arbetslösheten och en radikal sänkning av inflationstakten mellan de två studierna. Men de kunde inte finna någon sådan effekt. Det

---

¹⁰ Ball, Mankiw & Romer (1988).

¹¹ *Sverige och EMU* (1996).

¹² Se t ex Bewley (1998).

¹³ Agell & Lundborg (1995).

¹⁴ Agell & Lundborg (1999).

kan ses som en indikation på att också mycket stora förändringar i den makroekonomiska miljön inte behöver leda till några förändringar i attityderna till lönesänkningar.

Man kan också se på den faktiska utvecklingen i de länder som haft de hårdaste valutabindningarna inom ERM-systemet – som Belgien och Nederländerna – och konstatera att inte ens där har den aggregerade löneökningstakten fallit under 1 procent per år ens i samband med mycket hög arbetslöshet.¹⁵ Det finns visserligen vissa studier som pekar på att ERM-medlemskapet kan ha lett till större löneflexibilitet i en del EU-länder, men det finns också många studier som inte finner någon sådan effekt.¹⁶ Det har vidare inte gått att visa att länder med större makroekonomisk variabilitet genomgående har större pris- och löneflexibilitet.¹⁷

Min slutsats av existerande forskning är att ett EMU-medlemskap kan leda till att lönerna blir något mer flexibla vid konjunktursvängningar, men att förändringarna troligen blir ganska begränsade. Vi kan knappast vänta oss att ökad löneflexibilitet automatiskt kompenserar för förlusten av penningpolitisk självständighet. Ska mer flexibla lönekostnader kunna spela en mer betydande roll som stötdämpare i ekonomin, gäller det förmodligen att finna nya institutionella former för detta. Jag ska diskutera tre möjligheter:

- buffertfonder
- vinstdelningssystem
- löneindexering

3.2 Buffertfonder

En första möjlighet är buffertfonder av det slag som arbetsmarknadens parter förhandlat fram i Finland.¹⁸ Tanken är mycket enkel. Vissa arbetsgivaravgifter (lönebikostnader) är avtalade mellan parterna. I det finska fallet används de för att bekosta en del av utgifterna för arbetslöshetsförsäkring och pensioner. I högkonjunkturer ska man se till att ta in

---

¹⁵ Se Calmfors (1998a).

¹⁶ Se Eichengreen (1998).

¹⁷ Se Ball, Mankiw & Romer (1988) och Layard, Nickell & Jackman (1991).

¹⁸ Systemet beskrivs i Holm, Kiander & Tossavainen (1999).

högre avgifter än som behövs för utgifterna. Extraintäkterna används för att bygga upp fonder som administreras av arbetsmarknadens parter. I en lågkonjunktur kan dessa fonder sedan användas som buffert för att förhindra höjningar av avgifterna när sysselsättningen minskar eller rentav för sänkningar av dessa. Detta bidrar till att hålla produktion och sysselsättning uppe.

Jag kan se flera fördelar med ett sådant system.

- Man kan sänka *lönekostnaderna* i dåliga tider utan att behöva sänka utbetalade löner.
- Man skapar i förväg ett maskineri för lönekostnadsflexibilitet.
- Risken för missbruk av systemet är förmodligen mindre när arbetsmarknadens parter på detta sätt svarar för en del av stabiliseringspolitiken än när staten gör det. Statens försök till konjunkturutjämning har ofta slutat i stora budgetunderskott. Den risken bör inte finnas i det här systemet, eftersom man knappast kan tänka sig att arbetsmarknadens parter kan mer än tömma de fonder man byggt upp: det verkar osannolikt att man skulle kunna bedriva upplåning i stor skala.

Ska ett sådant här system fungera väl, bör man inskränka sig till att använda det enbart i extrema krislägen. Används det i normala lågkonjunkturer gör det förmodligen ingen större nytta, eftersom följderna då antagligen bara blir att löneökningarna anpassar sig i mindre grad. På den punkten tror jag att man tänkt fel i Finland, eftersom fonderna är avsedda att balansera endast mindre konjunkturstörningar. Enligt min mening är detta just vad man inte ska använda fonderna till. Man ska reservera dem för de verkligt stora störningarna.

En uppenbar begränsning är också att fonderna behöver vara mycket stora om man ska kunna uppnå några mer betydande effekter. Vill man sänka lönekostnaderna i hela ekonomin med 5 procent i en lågkonjunktur under två år, måste fonderna uppgå till storleksordningen 105 mdr kronor. Nöjer man sig med motsvarande sänkning bara i näringslivet krävs drygt 70 mdr kronor. Det är förmodligen orealistiskt att tänka sig en så stor fonduppgång. Ett buffertfondsystem kan därför knappast bli en fullgod ersättning för

en egen penningpolitik, men det skulle ändå kunna vara värdefullt för att dämpa konjunkturfluktuationerna vid ett EMU-medlemskap.

Buffertfondidéen har väckt visst intresse på den fackliga sidan, men det tycks finnas ett betydande motstånd på arbetsgivarsidan. Det är inte helt lätt att förstå de argument som förts fram. Ett argument är att avgifterna till fonderna skulle leda till lägre vinster och därmed lägre investeringar och sysselsättning.¹⁹ Det argumentet är uppenbarligen felaktigt, eftersom de högre avgifterna i högkonjunkturer ska motsvaras av lägre avgifter i djupa lågkonjunkturer, så att genomsnittet blir oförändrat. Det verkliga skälet för arbetsgivarsidans tvekan har förmodligen att göra med en rädsla för att buffertfonder i parternas regi i något läge skulle kunna socialiseras eller tas över av löntagarsidan som ett slags löntagarfonder. En sådan rädsla är lätt att förstå mot bakgrund av tidigare erfarenheter. Men om detta är argumentet bör det redovisas öppet, så att man kan få en vettig diskussion om det.

3.3 Vinstdelning

En synpunkt som man ibland ser i EMU-debatten är att en ökad användning av vinstdelningssystem skulle kunna vara ett sätt att öka flexibiliteten i kompensationen till löntagarna och därmed minska risken för variationer i produktion och sysselsättning. EMU-utredningen argumenterade för detta och jag har själv senare också gjort det vid flera tillfällen.²⁰

Värdet av vinstdelning för att minska fluktuationerna i ekonomin kan förefalla självklart. Men om man studerar den litteratur om vinstdelning som utvecklats sedan den amerikanske ekonomen Martin Weitzman först lanserade idéen i mitten av 80-talet²¹ är slutsatsen inte lika klar. Weitzmans förslag var att man skulle ersätta en fast lön med en kombination av en lägre baslön och en fix andel av vinsten per anställd. Om baslönen sätts lägre än den fasta lönen, så kan man visa att produktion och sysselsättning i genomsnitt över konjunkturcykeln – jämviktsproduktion och jämviktssysselsättning med

---

¹⁹ Anders Rune i intervju i *SAF-tidningen Näringsliv* (internetversionen) den 30/9 1999.

²⁰ Se *Sverige och EMU* (1996) respektive Calmfors (1998a).

min tidigare terminologi – kommer att bli högre. Däremot behöver inte svängningarna i produktion och sysselsättning bli mindre.

Resonemanget är följande. På grundkursen i nationalekonomi lär man sig att ett företag bestämmer sysselsättningen genom att jämföra värdet av marginalprodukten för en ytterligare anställd med lönen. Om produktpriset är p , marginalprodukten är MP och den fasta lönen är w , så bestäms sysselsättningen av likheten $p \cdot MP = w$. Anta först att vi har en given prisnivå i ekonomin. Gränsproduktens värde illustreras då av den heldragna lutande linjen i figur 1. Jämvikten utgörs av punkten A.

Hur ser det ut med ett vinstdelningssystem? Kalla baslönen för w_o och den andel av vinsten som går till de anställda för k . När ett företag funderar över om man ska anställa en person till, så ser man på den ökade intäkten av detta. Den blir $(1 - k) \cdot p \cdot MP$, dvs värdet av produktionsökningen justerat med den andel som tillfaller de anställda. Kostnaden för ytterligare en anställd blir $(1 - k) \cdot w_o$, eftersom arbetsgivaren bara bär en del av kostnaden – resten bär de anställda genom att det som utbetalas i vinstandel blir lägre. I jämvikt bestäms sysselsättningen så att $(1 - k) \cdot p \cdot MP = (1 - k) \cdot w_o$, vilket är detsamma som $p \cdot MP = w_o$. Villkoret ser således likadant ut som förut med den skillnaden att det nu står w_o i stället för w . Den nya jämvikten illustreras av punkten B i figuren.

Vad blir slutsatsen? Om w_o är lägre än w , blir sysselsättningen i ett normalläge högre med ett vinstandelssystem. Men konjunkturfluktuationer, som vi här kan tänka oss som variationer i prisnivån, kommer att ge upphov till lika stora svängningar som tidigare. Konjunkturfluktuationerna illustreras i figuren av de streckade linjerna. Det framgår att variationerna i sysselsättning är lika stora runt punkten B som runt punkten A. Fördelen med ett vinstdelningssystem är att svängningarna äger rum runt en i genomsnitt högre sysselsättningsnivå. Vinstdelning av detta slag kan därför vara ett sätt att öka jämviktssyssel-

---

²¹ Weitzman (1985).

sättningen. Men den är inte en metod att stabilisera variationerna runt denna jämvikts-sysselsättning.²²

3.4 Löneindexering

En från teoretisk synpunkt bättre metod att stabilisera produktion och sysselsättning vid ett EMU-medlemskap vore förmodligen att indexera lönerna till priserna. Det kanske i förstone låter som en egendomlig tanke, men det finns en intressant litteratur om den optimala graden av indexering som kan ha relevans i sammanhanget.²³

Huvudbudskapet i denna litteratur är följande. Det finns två typer av makroekonomiska störningar: efterfrågestörningar och utbudsstörningar. Om produkt efterfrågan, och därmed prisnivån (inflationstakten) minskar, så sjunker vid en given nominell lönenivå både produktion och sysselsättning. Men om den nominella lönenivån minskar lika mycket som prisnivån, förblir reallönen oförändrad och därmed också sysselsättningen. Vid efterfrågechocker verkar således löneindexering stabiliserande. Vid utbudsstörningar är i stället löneindexering destabiliserande. Vid en given nominallön innebär t ex en negativ produktivitetstörning (eller en energiprisuppgång) att produktion och sysselsättning faller, samtidigt som prisnivån (inflationstakten) går upp. Sysselsättningsminskningen dämpas emellertid av den reallönesänkning som sker. Då vore det en nackdel med löneindexering, eftersom den skulle förhindra fallet i reallönen och därmed förstärka sysselsättningsnedgången.

Med enbart efterfrågestörningar är det således optimalt med fullständig löneindexering. Vid enbart utbudsstörningar är det optimala i stället ingen indexering alls. Men eftersom det i verkligheten förekommer både efterfrågestörningar och utbudsstörningar, blir slutsatsen i den här litteraturen att man bör välja partiell indexering. Prisförändringar ska ha

---

²² En förutsättning för att svängningarna i produktion och sysselsättning ska bli mindre är att baslönen w_0 sätts så lågt att det i en normalkonjunktur råder överskottsefterfrågan på arbetskraft (se den streckade w_0^1 -linjen i figuren). I figuren kommer variationer i arbetskraftsefterfrågan endast att leda till variationer i överskottsefterfrågan. Detta var Weitzmans (1985) ursprungliga tanke. Innebörden är att man tror att vinstdelning leder till kontinuerligt full sysselsättning. Ett sådant antagande förefaller mindre realistiskt.

²³ Se t ex Gray (1976) och Leichter (1998).

visst – men inte fullständigt – genomslag på lönerna. Exakt hur stort beror på hur vanligt förekommande efterfrågestörningar är i förhållande till utbudsstörningar.

Om man tillämpar den här analysen, blir den relevanta frågan hur ett EMU-medlemskap påverkar den relativa omfattningen av efterfråge- och utbudschocker. Om variationerna i den inhemska prisnivån (inflationstakten) blir större i EMU – till följd av att det inte längre finns en nationell centralbank som försöker stabilisera den inhemska prisnivån (inflationstakten) vid landspecifika efterfrågestörningar – ökar ett medlemskap uppenbarligen fördelarna med en viss grad av indexering.²⁴

Det här är ett teoretiskt resonemang. Kan man dra någon praktisk slutsats? Alla tycks numera vara överens om att löneindexering är dåligt. Att argumentera för indexerade löner vore därför ett säkert sätt att förstöra sitt rykte, så jag ska vara försiktig. Men jag vill ändå påminna om varför löneindexering kommit i vanrykte. Det beror på att Sverige – och i ännu högre grad andra länder som Danmark, Belgien och Italien – hade sådana inslag i lönebildningen på 70- och 80-talen då ekonomierna utsattes för kraftiga utbudsstörningar. I det läget förvärrade indexeringen sysselsättningssituationen, eftersom en reallöneanpassning försvårades. Min slutsats är bara att om EMU kommer att innebära större prisfluktuationer i de enskilda länderna, så kan incitamenten att återinföra indexeringsinslag öka. Man ska därför inte bli förvånad om man på sikt kan få en sådan utveckling och det finns i så fall enligt min mening inte någon anledning att motarbeta den.

4. Variationer i lagstadgade arbetsgivaravgifter²⁵

Min diskussion hittills leder fram till slutsatsen att ett EMU-medlemskap kan stärka incitamenten för större löneflexibilitet och att man med institutionella konstruktioner som buffertfonder kan öka lönekostnadernas flexibilitet ytterligare. Samtidigt förefaller det

---

²⁴ Det är inte lika klart hur effekterna på utbudssidan verkar. Om tillfälliga asymmetriska utbudsstörningar leder till mindre motverkande svängningar i prisnivån (inflationstakten) vid medlemskap i EMU än vid ett utanförskap – vilket sker om den inhemska centralbanken i det senare fallet lägger stor vikt vid att stabilisera sysselsättningen – blir löneindexering också av detta skäl relativt sett mer förmånlig vid ett medlemskap. Orsaken är att kostnaden av indexering, i form av större sysselsättningssvängningar vid utbudsstörningar, minskar när de stabiliserande prissvängningarna, och därmed variationerna i reallönen, blir mindre (Leichter, 1998).

²⁵ En mer utförlig diskussion finns i *Sverige och EMU* (1996) respektive Calmfors (1998a).

osannolikt att flexibiliten ökar så mycket att man kan kompensera för förlusten av penningpolitisk självständighet. Det aktualiserar frågan om i vilken utsträckning statsmakterna kan bidra till lönekostnadsflexibilitet genom variationer i lagstadgade arbetsgivaravgifter.

Sådana variationer kan göras på två sätt. Om sänkningar av arbetsgivaravgifterna i kraftiga lågkonjunkturer görs *ofinansierat*, behöver staten själv bygga upp ”buffertfonder” i högkonjunkturer genom ett offentligt sparande. Det kräver att överskotten i statsbudgeten då inte bara ska vara så stora att de kan klara den automatiska försvagning av statsfinanserna i en lågkonjunktur som de automatiska stabilisatorerna innebär, utan de ska också räcka till diskretionära sänkningar av arbetsgivaravgifterna. Med den stora känslighet som den svenska statsbudgeten har för konjunkturvariationer kräver detta förmodligen betydligt större överskott över konjunkturcykeln än de 2 % av BNP som nu är uppsatta som mål.

Alternativet är sänkningar av arbetsgivaravgifterna i lågkonjunkturerna som *finansieras* genom höjningar av moms, inkomstskatter eller löntagarnas egenavgifter till socialförsäkringarna eller genom minskningar av transfereringarna till hushållen. Detta brukar betecknas som *interna devalveringar*, eftersom de påverkar ekonomin på ungefär samma sätt som externa valutadeprecieringar.

Den viktigaste skillnaden mellan interna devalveringar och en penningpolitik i syfte att åstadkomma en valutadepreciering ligger förmodligen i den *politiska ekonomin*. En räntesänkning är en tekniskt relativt enkel åtgärd med begränsade inkomstfördelnings-effekter. En interndevalvering som ska finansieras genom andra skatte- eller avgiftshöjningar respektive av minskade transfereringar är ett tekniskt svårare beslut, där man måste bestämma sig för den exakta utformningen av olika skatte- och bidragsskalor. Men framför allt har alla skatte- och bidragsförändringar betydande fördelningskonsekvenser. Fördelningshänsyn kommer därför att spela en stor roll och försvåra beslutsprocessen. Det är därför troligen mycket svårare att i en lågkonjunktur enas om en intern devalvering i EMU än om en expansiv penningpolitik utanför EMU. Man kan se det som en fördel

därför att risken minskar för att interna devalveringar ska missbrukas, men det kan i många lägen också vara en stor nackdel därför att möjligheterna att vidta stabiliseringspolitiska åtgärder minskar. En tydlig illustration av detta är de svårigheter den borgerliga regeringen i Sverige hade 1992 att komma till skott med en sådan interndealvering.

5. Slutsatser

Vilka slutsatser leder min diskussion fram till? En första – inte särskilt tillfredsställande - slutsats – är att frågan om hur ett EMU-medlemskap kan väntas påverka lönebildning och arbetslöshet är besvärande komplicerad och att man ska vara skeptisk mot dem som för mycket förenklade resonemang på den här punkten.

Jag skulle vilja formulera slutsatserna på följande sätt:

- Vi har egentligen ingen grund för att tro att jämviktsarbetslösheten – den genomsnittliga arbetslösheten över konjunkturcykeln – blir vare sig lägre eller högre vid ett EMU-medlemskap. Det enda vi kan säga är att det finns ett antal rimliga mekanismer som drar åt olika håll.
- Det är däremot troligt att om ett EMU-medlemskap innebär en tendens till större konjunkturvariationer, så kommer löner och lönekostnader att bli mer flexibla över konjunkturcykeln. Det går att hitta institutionella former som kan främja en sådan utveckling, men man bör inte vänta sig att ökad löne- och lönekostnadsflexibilitet fullt ut kompenserar för förlusten av penningpolitisk självständighet.

Jag menar därför liksom tidigare att det finns en stabiliseringspolitisk nackdel med ett EMU-medlemskap, även när man beaktar troliga anpassningsmekanismer på arbetsmarknaden. Men hur stor nackdelen blir är något som det ligger i vår egen hand – eller rättare sagt i både arbetsmarknadsparternas och statsmakternas hand – att påverka. Därmed påverkas naturligtvis också totalbedömningen av konsekvenserna av ett EMU-inträde.

Litteraturlista

- Agell, J & Lundborg, P, (1995), "Theories of Pay and Unemployment: Survey Evidence from Swedish Manufacturing Firms", *Scandinavian Journal of Economics*, 97.
- Agell, J & Lundborg, P, (1999), *Survey evidence on wage rigidity and unemployment: Sweden in the 1990s*, IFAU, Working Paper 1999:2.
- Ball, L, Mankiw, N G & Romer, D, (1988), "The New Keynesian Economics and the Output-Inflation Trade-off", *Brookings Papers on Economic Activity*, 1.
- Bean, C R, (1998), "The Interaction of Aggregate-Demand Policies and Labour-Market Reform", *Swedish Economic Policy Review*, 5.
- Bewley, T F, (1998), "Why Not Cut Pay?", *European Economic Review*, 42.
- Calmfors, L, (1998a), "Macroeconomic Policy, Wage Setting, and Employment – What Difference Does the EMU Make?", *Oxford Review of Economic Policy*, 14.
- Calmfors, L, (1998b), "Unemployment, Labour-Market Reform and Monetary Union", under utgivning i *Journal of Labor Economics*.
- Calmfors, L, (1998c), *Monetary Union and Precautionary Labour-Market Reform*, Institutet för internationell ekonomi, Seminar Paper nr 659.
- Dornbusch, R, Favero, C & Giavazzi, F, (1998), "Immediate Challenges for the European Central Bank: Issues in Formulating a Single Monetary Policy", *Economic Policy*, 26.
- Eichengreen, B, (1998), "European Monetary Unification: A *Tour d'Horizon*", *Oxford Review of Economic Policy*, 14.

EMU-debatt med LO och VI: Vem ska stabilisera – arbetsmarknadens parter eller staten?, (1999), *SAF-tidningen Näringsliv* (internetversionen) den 30/9.

Gray, J A, (1976), "Wage Indexation: A Macroeconomic Approach", *Journal of Monetary Economics*, 2.

Holden, S, (1999), *Wage setting under different monetary regimes*, Norges Bank och Oslo universitet, Oslo.

Holm, P, Kiander, J & Tossavainen, P, (1999), *Social Security Funds, Payroll Tax Adjustment and Real Exchange Rate: the Finnish Model*, VATT, Government Institute for Economic Research, Discussion Paper, nr 198, Helsingfors.

Layard, R, Nickel, S & Jackman, R, (1991), *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford: Oxford University Press.

Leichter, J, (1998), *Optimal Wage Indexation for a Monetary Union with Country Specific Shocks*, University of California, Santa Cruz, Working Paper nr 400.

SACO, SAF & TCO, (1998), *Utanförskapets konsekvenser*. En rapport från den partsgemensamma EMU-gruppen.

Sibert, A C & Sutherland, A, (1998), 'Monetary Regimes and Labour Market Reform, under utgivning i *International Economic Review*.

Soskice, D & Iversen, T, (1998), 'Multiple Wage-Bargaining Systems in the Single European Currency Area', *Oxford Review of Economic Policy*, 14.

Sverige och EMU, (1996), SOU 1996:158, EMU-utredningen, Finansdepartementet, Stockholm.

Weitzman, M L, (1985), "The Simple Macroeconomics of Profit Sharing", *American Economic Review*, 75.

Figur 1: Effekterna av vinstdelning

